

občino, ki je začela samostojno pot 1. januarja 1999.

O sodobni arhitekturi, ki Dolenjske Toplice postavlja ob bok najkvalitetnejšim centrom v državi, je pisal Rok Žnidaršič. Dodatno znanstveno vrednost za preučevanje zgodovine, ki ga v drugih podobnih publikacijah le redko najdemo, pa daje zborniku članek Mitje Sadka, ki je sestavljen seznam arhivskega gradiva, ki se nanaša na Dolenjske Toplice, hranita pa ga enota Zgodovinskega arhiva Ljubljana za Dolenjsko in Arhiv Republike Slovenije. V teh dveh institucijah ga je tudi največ. Avtor pa je takoj dodal, da bi bilo naivno pričakovati, da morda druge slovenske institucije nimajo gradiva, ki bi se posredno ali neposredno dotikalo zgodovine Dolenjskih Toplic. Pri tem je omenil Nadškofijski arhiv Ljubljana in opozoril, da se lahko gradivo o Dolenjskih Toplicah nahaja tudi v številnih drugih, v objavljenih člankih neuporabljenih fondih, ker to iz arhivskih pomagal ni vidno. Iskanje po takem gradivu je namreč podobno iskanju igle v kopici sena. Posebej so problematični neurejeni in nepopisani fondi, ki jih je v vsakem slovenskem arhivu še nekaj, pregledovanje in brskanje po takem gradivu pa ni možno. Gradivo o Dolenjskih Toplicah se brez dvoma nahaja tudi v arhivih v tujini. Seznamu je za lažje razumevanje dodal še indeks nekaterih pojmov in abecedni seznam arhivskih fondov s signaturami.

Spisek in osnovne biografske podatke osebnosti, ki so pomembno vplivale na življenje skupnosti, sta sestavili Darja Peperko Golob in Mateja Kambič, kroniko pa je dodal Dušan Štepec. Zbornik zaokroža spisek virov in literature z legendo okrajšav nahajališč arhivskega gradiva, kazalo slikovnega gradiva ter seznam avtorjev.

Predstavljeni zbornik sodi med vsebinsko in oblikovalsko boljše publikacije svoje vrste. Dolenjske Toplice so z njim dobile pester pregled krajevne zgodovine, znanstveniki različnih ved in ljubiteljski bralci pa vir, ki kar kliče po nadaljnjih raziskavah in spoznavanju pestre preteklosti zdraviliškega kraja.

Alenka Kacičnik Gabrič

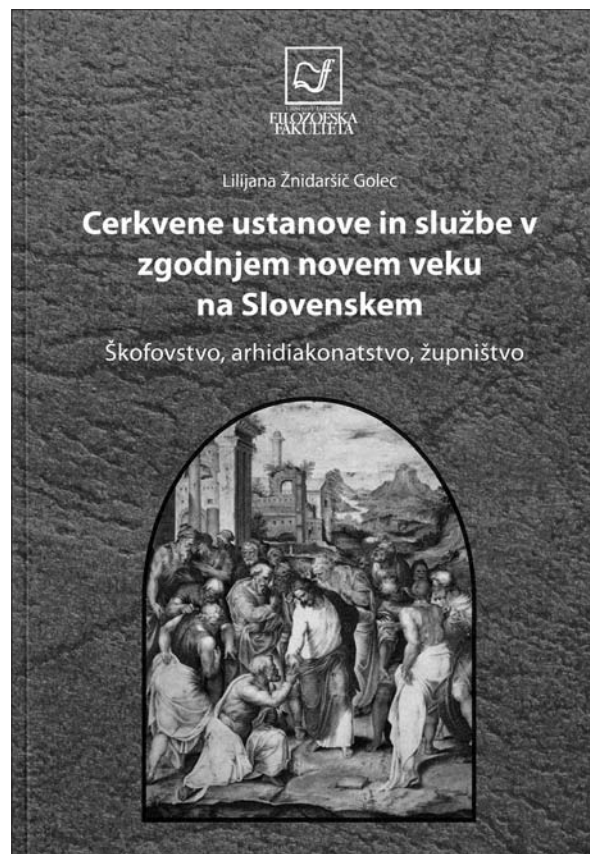
Lilijana Žnidaršič Golec: Cerkevne ustanove in službe v zgodnjem novem veku na Slovenskem: Škofovstvo, arhidiakonstvo, župništvo. Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete, 2015, 80 strani.

Avtorica doc. dr. Lilijana Žnidaršič Golec je pripravila knjigo z naslovom *Cerkvene ustanove in službe v zgodnjem novem veku na Slovenskem: Škofovstvo, arhidiakonstvo, župništvo*. Delo je priročnik, ki smo ga

v zgodovinarski stroki že dolgo potrebovali. Pretežni del slovenske zgodovine je bil tesno povezan z delovanjem Katoliške cerkve in njenih različnih ustanov ter upravnih struktur. Zgodovinarji pri obravnavanju različnih tematik hitro naletimo na vpletenost cerkvenih subjektov tudi v povsem posvetni sferi, zato bo pričujoče delo hvalevreden pripomoček pri poznavanju in razlikovanju najpomembnejših cerkvenih služb in njihovih nosilcev. Priročnik je razdeljen v štiri dele, ki jim je dodan terminološki slovarček z bibliografijo.

Prvi del je posvečen širši zgodovinski predstavitvi katoliških cerkvenih ustanov in služb ter njenih nosilcev. Časovno se je avtorica omejila na obravnavanje tematike od ustanovitve ljubljanske škofije (1461–1462) do jožefinskih reform ob koncu 18. stoletja.

Drugi del je posvečen vlogi škofovske službe – škofovstvu. Najprej je predstavljena škofijska in metropolitanska pripadnost slovenskega ozemlja v zgodnjem novem veku. Vlogo škofa kot voditelja škofije je na novo opredelil Tridentinski koncil (1545–1563) s svojimi odloki. Pri nas mu je sledilo obdobje protireformacije in katoliške obnove. Pri prvi so izjemno vlogo odigrale svetne oblasti, konkretno habsburški katoliški deželni knezi Notranje Avstrije, ki so izoblikovali idejnopravne temelje »državnega cerkvenstva«, te pa je do konca izpopolnil Jožef II. svojimi reformami. Predstavljena so tudi prizadevanja Habsburžanov za obnovo katolištva v Prekmurju

in vloga posameznih lokalnih fevdalnih družin. Nekoliko drugačna je bila situacija v koprski škofiji, ki je spadala pod Beneško republiko. Seveda pa škofje v obravnavanem obdobju niso bili le vrhovni dušni pastirji, ampak so bili pogosto v diplomatski, vojaški in upravni službi vladarja. Deželno knežja oblast je bila zato še kako zainteresirana, da je ohranila vpliv na njihova imenovanja, ki so se odvijala v cerkveno-političnih okvirih. Na ozemlju današnje Slovenije so se lomili interesi Habsburžanov in Benečanov tudi na cerkvenem področju. Po letu 1420 so vpliv na imenovanje oglejskih patriarhov imeli slednji, kar je vodilo v stoletno onemogočanje patriarhov v habsburškem delu patriarhata. Avtorica pojasni rabo naslova »knezoškof« v habsburški deželah, prav tako tudi izraz »prelat«, ki je bil pridržan za višjo duhovščino. Škofje so bili tudi zemljiški gospodje, kar pa navadno ni bilo povezano z njihovo jurisdikcijo. Nekateri škofje zunaj slovenskih dežel so imeli tudi patronate nad dotičnimi župnijami. Škofovska vloga se je ponovno okrepila sredi 18. stoletja.

Tretji del obravnava pomen arhidiakonatske službe. Posebej opredeli pravice in dolžnosti arhidiakonov, ki so zlasti na ozemlju oglejskega patriarhata delovali z dokaj velikimi pooblastili, ki so jim pred duhovščino in verniki dajala ugleden položaj. Predstavljena sta postopek imenovanja arhidiakonov in njihova izbira v 18. stoletju. Posebne arhidiakonate je s pomočjo inkorporiranih župnij uspelo oblikovati tudi posameznim redovom in kapitljem.

Četrty del je posvečen vlogi župnika. Tudi ta je bila na novo opredeljena na Tridentinskem koncilu. Problem so predstavljale zlasti župnije, ki so bile inkorporirane (vtelešene, pridružene) raznim cerkvenim ustanovam. Glede na vrsto inkorporacije sta bila odvisna tudi položaj in poimenovanje duhovnika, ki je župnijo dejansko vodil. Avtorica se pomudi tudi pri problematiki podelitve župnij in prezentacije (predlaganja) župnikov, ki je bila v večini primerov domena patronov iz vrst laikov in klerikov. Problematična je postala predvsem v obdobju reformacije in protireformacije. Uravnotežila jo je šele aplikacija postopka izbire župnika na temelju tridentinskih odlokov. S tem je bilo povezano tudi umeščanje posameznega župnika v duhovno in časno (svetno) posest župnije s strani ordinarija in patrona. Predstavljeni so tudi gmotna in duhovna razsežnost župništva v luči vizitacij in sinod ter pastoralni in gmotni pogoji pri ustanavljanju novih župnij.

Delo odlikuje natančnost in smisel za razlago posameznih materij. Sem in tja strokoven bralec opazi le manjše napake ali pomanjkljivosti. Med njimi bi izpostavil nekatere besedne zveze in strokovne izraze: str. 8 »petnajst kongregacij kardinalov« bolje: »petnajst kongregacij pod vodstvom kardinalov«; str. 30 glede zemljiškega gospostva bamberških škofov na Koroškem in ne »na Kranjskem«; str. 32 dve nejasnosti glede »župnika v Radovljici«, kjer je

bil habitualni župnik ljubljanski prošt; str. 33 župnija Kamnica v srednjem veku ni bila izločena iz mari-borske, ampak obratno; str. 47 »postala je 'parochus habitualis'« pravilno: »postala je 'parochia habitualis'«; »t. i. škofijski menzi« pravilneje: »t. i. škofovski menzi« (od 'mensa episcopalis'); na str. 49 bi bilo pojasnilo iz op. 181 bolje vključiti v besedilo; na str. 51 ni navedena kapiteljska župnija Naklo, nikjer pa se tudi ne omenja Vrhnika; str. 55 za izraz »institutio canonica« je pravilneje uporabiti besedno zvezo »kanonična umestitev« kot pa »duhovna umestitev«; str. 56 »pontificalia« so prvenstveno škofovske liturgične insignije in oblačila (prstan, pektoral, pastoral, mitra, dalmatika in cazuli), ki so se lahko podeljevale tudi nekaterim višjim prelatom (npr. infulirana prošt in stolni dekan v Ljubljani). Pri slovarčku bi opozoril na naslednje izraze: str. 64 »sedisvakanci« oziroma nezasedenosti škofovskega sedeža rečemo tudi čas izpraznjenega škofovskega sedeža; »klerik« je kandidat za duhovniški poklic postal že s prejetjem tonzure ob ostiariatu; »kolegiatni kapitelj« slovenimo lahko »zborni kapitelj«; str. 66 med višje kleriške redove je spadal tudi episkopat – škofovstvo, ki pomeni polnost sv. reda; str. 66 napačna razlaga naziva »patriarh« pri ruski, srbski, bolgarski in romunski Pravoslavni cerkvi; str. 67 »štola« ni ogrinjalo (velum), ampak šalu podoben trak – znamenje diakonske ali duhovniške službe; str. 68 »župnijski vikar« morda bolje »župniški vikar«, ker je nadomeščal habitualnega župnika.

Pohvalno je avtoričino slovenjenje tujke »inkorporacija« v »utelešenje«, vendar pa bi pri tem morda veljalo posnemati rabo Franca Kovačiča, ki je uporabljal besedo »vtelešenje«. Zakaj? Pojem »utelešenje« se v teologiji uporablja za prevod latinske besede »incarnatio«, zato bi bil za besedo »incorporatio« v zgodovinopisju bolj primeren Kovačičev prevod »vtelešenje«.

Avtorica se je pri pisanju vseskozi naslanjala na dela relevantnih avtorjev. Del vsebine je črpala tudi iz arhivskih virov. Uspelo ji je napraviti sintetični pregled obravnavane tematike in s tem zapolniti še eno vrzel v našem zgodovinopisju.

Matjaž Ambrožič

Antun Novak: 120 let gasilske službe in 90 let Prostovoljnega gasilskega društva v Černelavcih. Černelavci: Prostovoljno gasilsko društvo, 2015, 265 strani.

Recenzentka publikacije, Metka Fujs, je avtorja Antuna Novaka uvodoma opredelila kot človeka, »ki piše in objavlja že pol peto desetletje in odgovorno lah-